

Antal István

szociálpolitikus, a Kopp Mária Intézet
a Népesedésért és a Családokért
elnöki tanácsadója, a Mathias Corvinus
Collegium Roma Tehetségprogram igazgatója

Szociálpolitikus, az ELTE Szociológia Doktori Iskola Interdiszciplináris Társadalmi Kutatások program doktorjelöltje, a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért elnöki tanácsadója és a Mathias Corvinus Collegium Roma Tehetségprogram igazgatója. Korábban tanácsadóként dolgozott a közigazgatásban, és részt vett a Jezsuita Roma Szakkollégium alapításában, majd évekig vezette is azt. Kutatási területe a roma elitképzés felsőoktatási intézményei, a roma családok szociodemográfiai háttere, valamint a roma szakkollégisták családalapítási és gyermekvállalási tervei és attitűdjei.

„A sikerért meg kell dolgozni, és ha megdolgoztál érte, akkor teljesítményből adódó önbizalmad lesz. Ezáltal elmúlik a kisebbségi lét érzése.”

Mi az, amit fontosnak tartasz magadról elmesélni, mi az, amit elsőre elmondanál egy ilyen bemutatkozásnál?

Bács-Kiskun vármegyei kistérségben nőttem fel egy oláh cigány családban. Lehet azt mondani, hogy tipikus roma családi sztori a miénk. Anyukám nagyon fiatalon hozott a világra, mindössze tizennégy éves volt, mikor megszülettem. A gyerekkoromat álmosszerűen éltem meg, de tudom jól, hogy nem volt az, hiszen cigánytelepen felnőni, Szabadszállás külterületén, nem a legnagyobb álmom. A cigánytelep az erdő közepén volt, ott játszottunk, ott éltünk, mégis mondhatom, hogy álmosszerű volt, mert megvolt minden, ami egy gyereknek játék vagy szórakozás lehet. Rövid ideig jártam óvodába, de nincs sok emlékem erről az időszakról.

Ti szegénynek számítottatok vagy nem? Hogy éreztet?

Akkor azt éreztem, hogy nem. Az általános iskolában már rájöttem, hogy igen, sőt, az általános iskolában azt éreztem, hogy én nagyon más vagyok. A cigány nyelvet használtuk otthon a magyarral keverve, az oláh cigány közösségben ez normális volt. Az iskolában ezért voltak kellemetlen élményeim. Előfordult, hogy nem ismertem a magyar kifejezést egy-egy szóra, és nem tudtam magyarul kifejezni, mit szeretnék. De elég gyorsan megtanultam mindent, és utána már nem volt probléma az iskolában. Sajnos a kezdeti nehézségeket észlelték a szüleim és nagyszüleim is, akik ezután már nem is beszéltek velem cigányul, így a cigány nyelvtudásom megkopott. Megértem, elvagyok vele, de sajnos nem anyanyelvi szinten, mint gyerekkoromban.

Ebből az időszakból inkább negatív érzéseim és élményeim vannak az iskolából, mert nem igazán sikerült a tanároknak ezt a nyelvi kihívást jól kezelni, hanem inkább kiröhögtek az egész osztály előtt. Azonban ez nem vette el a kedvem, ugyanúgy mentem tovább, és nem is voltam olyan rossz tanuló. Anyukám nem végezte el a nyolc osztályt sem, mert korán jöttem, apukám a nyolc osztályt elvégezte, a középiskolában is elindult, de onnan lemorzsolódott még az első félévben. Iskolás koromban nekik nagyon fontos volt, hogy jó oktatást kapjak. Nagyon tudatosan neveltek annak ellenére, hogy ők nem tanultak tovább, nem voltak képzetek. A barátaim között inkább nem romák voltak, az osztályomban rajtam kívül csak egy roma lány volt. Sportoltam is gyerekkorom óta, de ott sem találkoztam roma gyerekekkel. Mire iskolás lettem, már kiköltöztünk a cigánytelepről, de hétvégekre, amikor meglátogattam a nagymamáékat, azért találkoztam a roma kortársaimmal is.

Mondtad, hogy az iskola nem volt pozitív élmény. De jött valamikor egy olyan tanár vagy valaki más, aki motivált?

Az iskola az elején valóban nem volt pozitív, aztán jöttek a barátok, az eredmények, és egyre több lett a pozitív élmény. Nagyon szerettem tanulni. Beugrik egy olyan kép, hogy napközisként délután, amikor már minden házfeladatot megcsináltam, a többieknek is segítettem. A sportban is a legjobbak között voltam. Nyolcadikban én lettem az év sportolója az iskolában. Nagy büszkeség volt anyukámnak, hogy cigánygyerekként az évzáró ünnepségen kihívtak és jutalmat kaptam. A tanárok többsége biztatott, de volt, aki nem bízott bennem és a képességeimben csak azért, mert cigány vagyok. Hatodiktól el lehetett volna kezdeni egy hatosztályos gimnáziumot, már akkor is nagyon motivált voltam, és szerettem volna menni, de mikor jelentkezni kellett volna, a tanárom csak kiröhögött. Volt, aki látta bennem a lehetőséget. A fociedzőnk például biztatott a tanulásra és arra, hogy mennem kell tovább, és akár a fociból is nagyon jól meg tudok majd élni. Ezért is mentem sportiskolába. Nyolcadikban, mikor sokan pályaválasztás előtt állnak, és azon gondolkoznak, hova jelentkezzenek, és hogy vajon felveszik-e őket, én már októberben tudtam, hogy felvettek a középiskolába. Voltunk egy előfelvételin, ahol futni és focizni kellett, és ott azt mondták, hogy mindenképpen kellet a sportiskolába. Nem voltam rossz tanuló négyes körüli átlaggal, de enélkül is felvettek a szakközépiskolába.

A középiskoláig apukád mintáját követhetted, de utána, ha jól tudom, nem volt előtted követendő példa.

A szüleim mindig azt mondták, hogy tanulnom kell és szakmát kell szereznem, mert majd el kell tartanom a családom. Elég jó motivációs eszközt választottak. Tizenkét éves korom óta jártam napszámba dolgozni, hogy megtanuljam, milyen nehezen lehet képzettség nélkül pénzt keresni. Úgy lehettek vele, hogy magyarázni úgyis csak magyarázhatnak nekem, hogy „figyelj, ha nem tanulsz, akkor nem lesz belőled semmi”, ám ehelyett ők megmutatták, hogy ha nem tanulsz, akkor ezt fogod csinálni életed végéig. Ez eléggé elrettentő volt. Tizenkét-tizenhárom évesen realizáltam, hogy tanulnom kell, ha nem akarom ezt csinálni. Nyáron a szünetben végigdolgoztam a napszámot, és utána a munkából mocskosan, koszosan mentem az edzésre. Nagyon szerettem edzésre járni még a munka után is, mert az másfajta energiát igényelt, és fel is pörgetett. Hullafáradtan mentem esténként az ágyba, mégis jó időszak volt, mert a saját döntésem

alapján dolgoztam, sportoltam és tanultam. A szüleim okosak voltak. Egyrészt szabadságot adtak a döntések terén, másrészt megmutatták, hogy milyen lehetőségeim vannak. A középiskolában a kortársaim és a kortársaim szülei voltak azok, akik segítettek. Elképesztően nehéz volt elkezdni a középiskolát, mert a szüleim akkor már elváltak, és sok pénzre volt szükség a kezdéshez. Az egész családom összefogott, hogy el tudjak indulni. Anyukám testvére és a nagyapám is segített, összeszedték a pénzt, hogy el tudjam kezdeni az iskolát. A nehéz anyagi helyzet végigkísérte a középiskolás időszakom. Tizenhat-tizenhét évesen, amikor nem volt még annyi pénzünk sem, hogy buszjegyet vegyek, stoppal jártam vissza Nagykovácsra. Ott tanultam. Ott be volt fizetve a kaja, kaptam reggelit, ebédet és vacsorát. A focit nagyon szerettem, hívtak Budapestre is játszani, de anyukám azt mondta, hogy nem mehetek máshova tanulni és focizni sem, itt kezdtem az iskolát, és itt is fogok leérettségizni. Akkor nagyon haragudtam rá, úgy tűnt, mintha visszatartana, de az idő őt igazolta, mert nagy valószínűséggel, ha Pestre megyek focizni és iskolát váltok, akkor elkallódom. Más elment focizni Pestre, de vissza is jött, mert rosszul ment neki a tanulás a másik iskolában, és nem tudott volna leérettségizni.

Mi volt a fordulópont, amikor már Te is láttad, hogy csak a tanulással jutsz előre?

Az edzőm látta, hogy jól megy a tanulás, és azt javasolta, hogy tanuljak, mert romaként biztosan sok lehetőségem lenne a diploma megszerzése után. Ezek után váltottam. Nem vettem komolyan a sportokat. A foci mellett még szertornáztam is, mert a fociedzőm a tornacsapat edzője is volt, és atletikus alkatom miatt behívott a tornacsapatba, hogy meglegyen a megfelelő létszám. Talán harmadikban kezdtem el tanulni, akkor változott meg a hozzáállásom, előtte focisták poszttereivel volt tele a kollégiumi szobám fala, aztán inkább a tudományos világ embereivel, politikusokkal, hogy motivált maradjak, és tudjam, hogy merre van az utam. Negyedikben döntöttem el, hogy szociálpolitikát akarok tanulni.

És ez honnan jött?

Élelmiszeripari gépész lettem volna, ha maradok az érettségi után, de nem szerettem a szakrajtot, a mérnöki pálya nem vonzott. Abban az időben is érdekelt már, mi a helyzet a romákkal, hogyan lehet nekik segíteni, és mit lehetne kezdeni a helyzettel. Az egyik osztálytársamon keresztül bekerültem

egy történelem-előkészítőre Pestre, amelyet Rostás Krisztina (akkoriban a Nemzeti Család és Szociálpolitikai Intézet munkatársa – a szerk.) szervezett. Minden pénteken iskola után Pestre mentem, majd a késő esti vonattal haza, Szabadszállásra. Az érettségi nem sikerült jól, történelemből hármast kaptam, matekból és fizikából négyest. Még hátra volt az egyetemi felvételi, de ez egy nehéz nyár volt számomra, mert nagyapám akkor halt meg, és a virrasztásról mentem felvételit írni.

A nagypapád fontos szerepet játszott az életedben?

A nagypapám volt az egyik legfontosabb ember az életemben. Elváltak a szüleim, és a nagymamám is meghalt. Nagypapámmal sok időt töltöttem, mert a nagymamám halála után vele éltem egy évet. Ő volt számomra a férfi minta. Ő egy meghatározó személy volt az életemben, és nagyon megviselt az elvesztése. A felvételi nem sikerült, de pótfelvétellel bekerültem Pécsre a szociálpolitikára. A kezdés ott sem volt egyszerű, mert pótfelvétellel kerültem be, és mire kiderült, hogy felvettek, már minden kollégiumi hely betelt. Nem volt szállásom, és nem tudtam, hogy hol fogok lakni. Ekkor kértem segítséget Rostás Krisztinától, aki az egyetemi előkészítőben is segített. Úgy mentem Pécsre, úgy szálltam le a buszról, hogy fogalmam sem volt, hogy hol vagyok, akkor voltam ott először. Nem volt egy ismerősöm sem, nem volt kollégiumi helyem, nem volt albérletem és pénzem sem. Ha lett volna, akkor sem tudtam volna, hogyan kell kivenni albérletet egy idegen városban. Krisztinek az egyik barátja jött értem a buszállomásra, és náluk laktam két-három hétig, aztán pedig egy laktanyában laktam pár hónapot, mert katona volt, és ott szerzett nekem szállást. Ebben az időszakban gyakorlatilag hajléktalan voltam. A táskámból éltem, még kipakolni sem lehetett, nem lehetett tudni, meddig maradhatok a laktanyában, mert épp akkor zárták be. Közben anyukám és én is azon voltunk, hogy össze tudjunk gyűjteni annyi pénzt, ami elég lesz a kaucióra és a lakbérre. Végül sikerült kivennem egy albérletet, ott is két-három hónapig laktam, aztán bekerültem a kollégiumba. Az első félév nagyon nehéz volt anyagilag és a beilleszkedés szempontjából is. Mikor a laktanyában laktam, előfordult, hogy egy órát gyalogoltam haza, meg vissza az iskolába. Alkalmanként blicceltem, de féltem, mert korábban elkaptak, megbüntettek. Ezek az élmények is az életem részei. Végül szereztem barátokat, és ők sokat segítettek. Az volt még nehéz, hogy költségtérítéssel helyre jutottam be, így nem kaphattam ösztöndíjat vagy egyéb támogatást a diákhitelen kívül. Mindent a családnak és nekem kellett előteremteni. Elkezdtem dolgozni, mert nem igazán tudott

anyukám segíteni, hiszen két húgom még otthon volt, és nekik is meg kellett élni valamiből.

Akkor kezdtem egyesbe jönni, mikor a második évtől átvettek állami finanszírozott képzési módra. Az idősebb roma egyetemista társaim javaslatára pedig jelentkeztem a Romaversitas Alapítványhoz. Az egy olyan kezdeményezés volt, ahol a roma egyetemisták kaphattak ösztöndíjat és képzéseket. Jelentkeztem ide, és felvettek. Végre stabilizálódott a helyzetem. Beindult a közösségi életem Pécsen, és már Budapesten is elkezdtem ismerkedni a közélet résztvevőivel.

Amikor ebben benne voltál, akkor biztos nem érezted, de visszatekintve azért látod, hogy ez mennyire nehéz út és mekkora teher volt?

Látom és tudom, de nem volt más választásom. Olyan helyzetben, amikor azt látod, hogy vagy hazamész napszámosnak – jobb esetben gyári munkásnak –, vagy előtted van egy olyan karrierlehetőség, amivel boldogulni tudsz, akkor küzdesz a céljaidért.

A roma identitásodról már beszéltél. Neked ez adott volt, másokkal ellentétben nem kellett a származásod után kutatnod.

Oláh cigány családban nőttem fel, nekem alap volt a roma kultúra, sőt mi több, a családom tagjai autentikus cigány együttesben zenéltek. Apukám ütőhangszeres volt és táncos, anyukám énekes és táncos, a nagyobbik húgom szintén táncolt. Én nem igazán voltam erős a zenében és táncban, inkább a sportok vonzottak. Az életünk egy része gyerekkoromban abból állt, hogy próbákra jártunk, zenélt a család otthon. A kultúrát nemcsak megéltem, hanem aktív résztvevője is voltam, sőt a településen a roma kultúrát a családom ápolta és mutatta be.

A magyar identitásodat, hogy tudtad megélni ebben a környezetben, ahol mindenki cigányul beszélt és a roma kultúra vett körül?

Nem is volt kérdés a magyar identitásunk. A nagyszüleimtől kezdve a szüleimen át mindenki nagyon erős magyar identitással rendelkezett. Volt egyfajta büszkeség bennünk, hogy mi magyarok vagyunk, és a roma kultúrát is ápoljuk. Visszagondolva látom, hogy a magyarságtudat óriási

volt a családban. A másik a vallásosság a nagyapám részéről. Ez nem a klaszikus értelemben vett egyház tanítása szerinti vallásosság volt, hanem babonákkal átszőtt Istenfélelem.

Később hogyan raktad magadban helyre a babonákat és a vallásosságot?

Én nem tudtam, mi az egyház tanítása. Szabadszálláson nagyon jóban voltam a plébánossal, de nem azért, mert misére jártam, hanem mert kiderült, hogy ugyanabban az középiskolában tanult a plébános, ahova én is jártam. Emiatt kezdtünk el beszélgetni. Érdekelt a közelet már tinédzser koromban, és a pappal kezdtem el erről diskurálni. Nem nagyon beszélünk az egyház tanításáról vagy a vallásról direktben. Én az egyetem alatt tapasztaltam meg a hitet, mikor a jezsuitákkal találkoztam. Akkor erősebb igényem lett arra, hogy megértsem és megtanuljam az alaplolgokat, de akkor már volt egyfajta Istenhitem. Nagyapám részéről ez már adott volt. Egy példa: a kenyérre keresztet kellett rajzolni, mielőtt felszelted, ha nem így lett volna, akkor nagyapám kiverte volna a balhét. Aztán a Jóisten úgy intézte, hogy nagyon közel kerültem az egyetemen az egyházhoz, hiszen, ahogy említettem, voltak ösztöndíjak és egyéb lehetőségek. Elindult a Virtuális Roma Szakkollégium, amelyből később a roma szakkollégiumi kezdeményezés született. Ezt kezdetben egy német alapítvány finanszírozta, aztán szépen lassan az egyházak is támogatták a roma fiatalokat. Itt a történelmi egyházak vezetői és a jezsuiták közül Hofher József szerzetes és az akkori provinciális, Forray Tamás vállalt nagy szerepet. Abban az időben sokszor találkoztam az egyházi vezetőkkel, sokszor jöttek közénk.

A szüleid mit szoltak az addig elért eredményeidhez? Nem szoltak bele az életedbe egyáltalán?

Nagyon nagy hátrányai voltak a családomnak, nagyon beszűkült világban éltek, amiből ha én nem lépek ki, ha nem fejlődök, akkor képtelen vagyok túlélni a középiskolát és az egyetemet. Ez részben szerencse, mert tiszta lappal kezdtem. A cigánytelepen és az általános iskolában megkaptam, amit lehetett, a roma közösség adta az identitásom, de a jelenlegi életemhez ez nem lett volna elég. Minden mást egyedül kellett megtanulni és felépíteni. Ami jó, mert látom, hogy a kortársaim még most is szenvednek a szülői elvárásoktól. Én azt sem tudom, miről beszélnek. A családom sikeresen biztatott és motivált különböző eszközökkel, hogy ne váltsak középiskolát.

Addig szólt bele anyukám az életembe, amit helyesen is tett. De ennyi. Nagyon nagy szabadságom volt, és persze nagyon nagy felelősségem is. Ha hibázok, az az én felelősségem, magamért dolgoztam. Az életemben nagyon korán saját döntéseket hoztam, és meg kellett tanulnom vállalni azok következményeit. A szüleimnek egy idő után fogalmuk sem volt, mit csinálók az életemmel. Külső szemlélőként nézték, hogy alakítom az utam.

Apukáddal tartod a kapcsolatot?

Már tartom. Anyukám meghalt már tíz éve, és utána apámmal jobb lett a kapcsolatom. Megbeszéltük a dolgainkat, és én is éltem már annyit, hogy megértettem a kihívásaikat.

Az elmondottak alapján egészen korán egyedül maradtál a problémáiddal. Ki az, akihez tudsz fordulni, ha tanácsra vagy segítségre van szükséged?

A roma értelmiségi lét és a vezetői lét egy magányos életforma. A boldoguláshoz szükséges utakat és a megoldásokat magamnak kellett megkeresni. Voltak és vannak barátaim, akikkel lehet beszélgetni. A legjobb barátom nem értelmiségi. Angliában felszolgáló volt, most kamionsofőr. Vele sok mindent meg lehet és meg is tudok beszélni, de vannak olyan dolgok, amiket nem. Van egy nagyon jó barátom, egy roma nő, ő végigkísérte az életemet, mert együtt végeztünk az egyetemen. Van egy másik nagyon jó barátom, aki több mint tíz évvel idősebb nálam, roma zenész. Vele is nagyon sok mindent meg tudunk beszélni. Hasonlókat élt meg az életében, hasonló döntéshelyzetekben volt része. Vezető, a roma kultúra képviselője, és ebből adódóan érti a helyzetem. Nekem máig természetes, hogy romaként kultúrát teremtünk, kultúrát hozunk létre. Saját dalokat írtak a családomban, saját színdarabokat hoztak létre. Alapvető volt már gyerekkorom óta, hogy teremtünk, és azt megmutatjuk, valamint értéket őrzünk és közvetítünk. Ez hajtja a működésem. A Jezsuita Roma Szakkollégiumot elkezdtuk szervezni a nulláról, mert nem volt még ilyen. Voltak szakkollégiumok, voltak roma ösztöndíjak, de roma bentlakásos felsőoktatási tudományos közösség nem. Amikor elkezdtük ezt a munkát, voltak olyan iskolateremtők, akikkel tudtam beszélgetni és egyeztetni. Az ő tanácsaikkal és a saját tapasztalataimmal elkezdtük építeni a rendszert. Meghívtam a roma idősebb generációt is. Én a húszas éveim végén jártam, ők már a hetvenéves kor környékén. Choli Daróczi Józseffel (magyar cigány író, költő, műfordító,

pedagógus, népművelő, újságíró – a szerk.) nagyon jó kapcsolatot ápoltam, de meghívtam előadni Szentandrassy Istvánt (Kossuth-díjas, roma származású festőművész – a szerk.) is, akivel szintén jóban lettünk. Nagyon sokat tudtak adni a hallgatóknak is. Nagyon sok példát és ellenpéldát is láttam. Ezekből és a jezsuiták oktatási tapasztalataiból sok impulzus ért. Az évek alatt felépült bennem egy olyan világgép, amely lehetőséget adott, hogy társadalmi szinten foglalkozzak a témával.

Párhuzamot vélek felfedezni az életed és a munkád között. Nem volt előtted példa egyik területen sem, de menni kellett előre, mert nem volt más lehetőség.

Azt tanultam meg, hogy új „piacokat” kell létrehozni, mert a régieken már sokan versenyeznek, és ott nagyon ki kell emelkedned, hogy sikert érj el. Új piacot teremteni sem egyszerű, sőt talán nehezebb is, de akkor te leszel az első, és csak téged tudnak követni. Amikor roma szakkollégiumot kezdtünk építeni, akkor egy új „piacot” hoztunk létre. Azt a közösség erejéből és a vágyainkból kezdtük el csinálni. Mindig próbálok olyan ügyek mellé állni és olyan munkát végezni, amit szeretek. Lehetőség szerint ehhez tartom magam. Az első ilyen a szakkollégium volt, aztán kezdtem el roma kutatásokkal foglalkozni. Ebben nem tudtunk teljes mértékben új piacot nyitni, de azzal, hogy a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) szervezetén belül létrejött a társadalmi csoportokat és azon belül a roma közösségek demográfiai magatartását vizsgáló egység, mégiscsak egy területet nyitottunk a témában. Ezt a munkát is nagyon élvezem. Mindig keresem az új megoldásokat, az új eszközöket, azt, hogy hogyan lehet segíteni, hatást elérni, hogy hogyan tudok segíteni a fiataloknak, a roma közösségeknek, hogy sikeresebbek legyenek.

Mit javasolnál a fiataloknak? Szerinted mi az, ami motiválná őket?

Az emberek különbözőek. Amíg rájöttem, hogy mit szeretnék csinálni, rengeteg akadályba ütköztem. Sokszor nagyon sok dolgot ki kell próbálni, hogy érezzék, mi az, amit nagyon szeretnek csinálni. A stabilitás alapvető az új kezdeményezések létrehozásában, de nagyon fontos, hogy ne legyünk sablonosak. Legyünk nyitottak az újra, és ha van ötletünk, bizzunk magukban, és valósítsuk meg, amit elképzeltünk. Mindenki egyéniség, mindenki egyedüli teremtmény. Mindenkinek magának kell megtalálnia

a saját útját. Én nem szeretem azokat a kijelentéseket, hogy a roma fiataloknak vissza kell menniük, és segíteniük kell a származási közösségüket. Mindenkinél kellene személyes célok, és mindenki azokért köteleződjön el, azokba tegyen energiát. Vállalja a származását, legyen reális önbecsülése, és a siker jönni fog. Ha pedig ez megvan, akkor adják át a mintáikat másoknak, legyen meg bennük a társadalmi felelősségvállalás. Ha valaki szeretne a roma közösségért dolgozni, az dolgozzon, de ha valaki nem tud, vagy nem akar, az ne dolgozzon. Az a véleményem, hogy nem tudnak kibújni a felelősség alól, mert ha valakin látszanak a rasszjegyei, akkor, ha biológus, ha egy multiban dolgozik, a többségi társadalom mindig emlékeztetni fogja arra, hogy a roma közösséghez tartozik.

Jelenleg is fiatalokkal dolgozom a Matthias Corvinus Collegiumban (MCC), és azt látom, hogy a legtöbben félnek kilépni a saját komfortzónájukból. Biztonságra törekszenek, jó állást szeretnének, fix keresetet, és abban akarnak jók lenni, és persze ez így rendben is van. Én is ezt szerettem volna, de gyorsan rájöttem a vezetői szerepemből adódóan, hogy többet, jobban kell teljesítenem, és új dolgokat kell kitaláljak. Vitt előre a kreativitás, az új dolgok keresése. A fiatalokat is mindig ebbe az irányba próbálom terelni, és arra, hogy ne elégedjenek meg a középszerűséggel. Nagyon nehéz, mert látom, honnan jönnek és milyen elvárások veszik őket körül, de nincs más út. Hétévesen még alig tudtam magyarul beszélni, de ha az ember valamit szeretne, akkor azt megcsinálja. Ha az ember kitartó, végül elérheti azt, amire vágyik. A kompetenciákat lehet és kell fejleszteni, és a személyiségnek is fejlődni kell, de ez magától nem megy, csak ha elköteleződünk valami mellett. Vannak fizikai és egyéb adottságbeli korlátok, de tágítanunk kell a határainkat.

El lehet jutni mélyről is nagyon magasra, de mi annak az ára?

Ezeket a kérdéseket teszem fel sokszor én is az ismerőseimnek és a barátaimnak. Minek mi az ára, és megéri-e csinálni. Ha azt érezzük, hogy nem, akkor nem vagyunk jó helyen. De magának a társadalmi mobilitásnak is ára van, azt sem adják ingyen. Ha a mobilitás nem lépcsőről lépcsőre épül fel, akár több generáció alatt, hanem lifttel megy az ember, annak következményei vannak. Nézzük meg a bűvárokat: ha lemennek a mélybe, akkor csak szakaszosan tudnak feljönni. Egy-egy szinten meg kell állni, és meg kell szokni a nyomást. Ha ez megvan, akkor lehet emelkedni. Ha nem vár eleget a bűvár, akkor könnyen keszonbetegséget kaphat. Én sokszor látom

azt azoknál az embereknél, akik lifttel mentek a mélyből a felszínre, és aztán még magasabbra, hogy náluk egyfajta társadalmi keszonbetegség jelei láthatók. Ez a betegség megbetegíti a pszichéjüket, így törvényszerűen küzdenek a társadalmi mobilitással is. Az egyén társadalmi helyzetének megváltozása óriási fejlődés, amit nagyon meg kell szenvedni. Pontról pontra lehet csak növekedni, nem tudsz haladni, ha kihagysz lépéseket. Ha mégis ezt teszed, annak lesznek következményei. A tudatosságban lehet fejlődni, sok képzéssel és tréninggel nő az önismeret, és ezzel együtt a célok és a célokhoz vezető eszközök is világosabban látszódnak. Azt látom a fiatalokban, hogy nem annyira bíznak magukban: abban, hogy ők maguk képesek lennének a legnehezebb helyzetekből kiutat találni, másokat vezetni vagy egy jó háttérrel rendelkező cigány családból jöve társadalmi problémák megoldásán gondolkodni. A siker és a fejlődés akarásához óriási önbizalom kell, és hit önmagadban. Ezzel együtt jár az is, hogy megengedd magadnak, hogy hibázz, és a hibáidból tanulj.

És mi történik akkor, ha e nélkül jön a siker? Ha megvan a kisebbségi érzés, megvan az önbizalomhiány, mégis van siker.

Szerintem az nem valódi siker. Azt más adta oda, és más el is veheti. A sikerért meg kell dolgozni, és akkor a teljesítményből adódóan lesz önbizalmad, ezáltal pedig elmúlik a kisebbségi lét érzése. Ha úgy vagy sikeres, hogy bizonyos érdekek mentén a kirakatba kerülsz, és még Te sem hiszed el, hogy ott a helyed, akkor nem fogod teljesen élvezni ezt az élethelyzetet. Még félelem is lehet benned, hogy amikor ennek vége lesz, nem lesz több ilyen lehetőség. Az ilyen helyzetek a józan döntési képességet befolyásolják és aláássák. A fiataloknak is azt mondom, hogy nem feltétlenül a csillogás, a hírnév a fontos, jön az magától, ha eredményes vagy. Az alázat és a kemény munka a legfontosabb az egészben. Légy alázatos magaddal, a közösségeddel meg a hivatásoddal szemben. Ez nem egyenlő azzal, hogy alázkodj meg. Ne alázkodj meg, legyen önbecsülésed, de legyél alázatos. Kacsintgathatsz a csillogás felé és az abban lévőkre, ám ha belekóstolsz, élvezheted ugyan, de érzed az egész nehézségeit is. Ha nincs meg a kellő teljesítmény, akkor lehet a legnagyobbat bukni. A roma ügyben ez kiemelten igaz.

Itt nem a politikáról vagy a közéletéről van szó, más kompetenciák és tudások szükségesek ott, és mások egyéb versenyhelyzetekben. Sokszor összekeverik mással és alábecsülik a politikai teljesítményt. Egy helyi roma közösséget vezetni is nagyon kemény munka. El kell ismerni ezt a teljesítményt, de

a helyén kell kezelni, mert nem biztos, hogy azokkal az eredményekkel egy átlagos társadalmi közegben tud majd boldogulni a roma vezető.

A cigánytelepről jössz, most pedig vezetőként kell helytállnod, valamint tudományos munkáid vannak. A Te esetedben a sikert és az ezzel járó dolgokat hogyan tudtad kezelni?

A sikert a helyén tudtam kezelni, sőt nem is fogtam fel sikerként, mert ezekben az eredményekben sok munka van, és számomra természetes, hogy a munka meghozza a gyümölcsét. Ha elérek valamit, akkor máris a következő célon van a szemem. Persze megállok és megünneplem az eredményeket, de utána már az a feladat, hogy az elért eredményt megtartsam, és a további célokra fókuszáljak.

Hogyan tudtam kezelni az eredményeket? Inkább a folyamat volt rám hatással. Huszonéves koromban magas volt bennem a megfelelési kényszer. A vezetői lét – habár csak egy szakkollégiumot vezettem –, önfegyelmet igényelt, amit ma már könnyen tudok kezelni, de huszonöt éves koromban nagyon nehéz volt. Nem volt meg a kellő önbizalmam, hiszen még nem volt mögöttem annyi munka, és nem látszottak az eredmények. Sok dilemmával és sokféle elvárással találkoztam, ezek között kell egy vezetőnek egyensúlyoznia. Felvérteztem magam vezetői tapasztalattal, kellő óvatossággal, és könnyebben vettem az akadályokat.

Az utad elején vagy maximum a közepén jársz. Mi az, ami szerinted az elkövetkezendő húsz évben reálisan megvalósítható, és mi az álmod?

Januárban beszélgetünk, az év elején, amikor az eredményeinket összegezzük, és a céljainkat újraformáljuk és meghatározzuk. Én a munkában és a szakmai tudásban hiszek. Ha tudást szerzel, munkát teszel bele, akkor lesz eredmény. Ennek hatására előre tudsz lépni az életedben, és ha közösségi munkákat végzel, akkor a közösség is előre tud lépni. Szeretném a doktori disszertációmát megírni, aztán egy kicsit pihenni, élvezni az eredményt. Húsz év nagyon hosszú idő, ez már az álom kategória, mikor ilyen hosszú időre kellene tervezni. Az alaptervek megvannak a fejemben. Szeretnék tanítani, szeretném átadni a tudást és egyengetni a fiatalok útját. Van egy álomprojektem. Egy tudományos szakmai szervezetet, közösséget szeretnék létrehozni, amely összeköti a nem roma és roma gondolkodókat, és meg tudja

fogalmazni a döntéshozók felé a köztük létrejött párbeszédben kialakult véleményt a különböző társadalmi kérdésekben. Szerintem nagy szükség lenne egy ilyen kezdeményezésre, amely nem feltétlenül politikai, hanem inkább tudományos jellegű. Ennek a legitim hátterét szeretném majd megteremteni, és ezzel egy új piacot nyitni. Ez egy olyan piac, ami nem létezik még. Ilyen kezdeményezések léteznek, jól működnek itthon és a világ más részein is, de nem a roma ügyben. A tudományos, szakmai közösségekkel, valamint a közélet szereplőivel el kell kezdeni egy párbeszédet, ahol közvetíteni lehet a közösen kiérlelt véleményeket. Ezek létező módszerek, csak használni kellene őket a roma közösségek érdekében. Ennek a létrejöttét szeretném majd segíteni.

Jó lenne úgy megöregedni, hogy a változás és fejlődés, ami elvárunk a saját társadalmunktól és a roma közösségektől, az reális legyen. Sokat beszélgettem idősebb roma emberekkel, akik dolgoztak a közösségekért, és sokszor elkeseredettek, mert nem látják azt a fejlődést, ami elindult, valamint nem voltak reálisak a kitűzött célok, amikor a kezdeményezéseket elindították. Én szeretném reálisan látni az életet és a lehetőségeinket és reális alapokon állva fejleszteni a közösségeinket.

Milyen terveid és álmaid vannak a magánéletben?

Nem kérdés, hogy szeretnék családot alapítani. Olyan családot szeretnék, ahol egymást támogatjuk, ahol a gyerekek szerető és gondoskodó környezetben nőnek fel, és tovább lehet adni számukra az értékeket és a tudást. A család fontos része az életemnek. Szeretnék a magánéletben is sikereket elérni. Nekem az lenne a siker, ha a munkám mellett a családra is jutna energia és idő, ha egyensúlyban lenne a kettő. A tapasztalatom az, hogy nagyon kevés közösségvezető tudja ezt az egyensúlyt megteremteni. Bízom benne, hogy én ebben sikeresebb leszek másoknál. Nagyon nehéz ezt az egyensúlyt megteremteni. Ha a munkába teszel több energiát, akkor az a család kárára megy. Az én meglátásom szerint egyértelműen a család az első, aztán jön a társadalmi felelősségvállalás.

Számít neked, hogy a feleséged roma legyen?

Nem számít. Ha valaki nem roma, és nagyon jó ember, és melletted áll, akkor megéri kompromisszumokat kötni, és ezekkel együtt lehet élni. De ez nem származás, hanem személyiség kérdése. Olyan nő szerintem nincs,

és a nő számára sincs olyan férfi, aki olyan lenne, mint akit elképzelsz magad mellé. Nem is tudom, hogy jó lenne-e, ha lenne. A romaságra visszatérve: a roma közösségek nagyon sokszínűek. Közösségről közösségre más hagyományokat ápolnak, bár ezek a hagyományok egyre kevesebb helyen élnek már a közösségekben. Szóval minimális esélye van annak, hogy a társam romaként ugyanazt gondolja a cigányságról és ugyanúgy élje meg azt, mint én. A hasonlóságok és az érzés miatt, hogy mi ugyanahhoz a kisebbséghez tartozunk, persze mégis vannak kapcsolódási pontok. Egy kapcsolathoz, hogy jól működjön, azonban sokkal több kell. Nem elég a származási azonosság. De ha erről beszélünk, én nagyon magyar is vagyok, és tudom, hogy milyen magyarként élni. A többségi társadalomból is lehet párt választani, és lehetséges, hogy vele jobban illenénk egymáshoz. Vannak pro és kontra érvek, ha csak a nemzetiségi hovatartozást nézzük is, és más nem. Ha roma nőt választasz és ő is téged választ, akkor közös lehet az a tudat, hogy ti ugyanahhoz a közösséghez tartoztok, még ha – mint ahogy mondtam – különbözőek is a szokásaitok. Ha első generációs roma értelmiségi nőről van szó, akkor még több a hasonlóság, mert nagy valószínűséggel ugyanazt a társadalmi mobilitási utat jártátok be, hasonló élményeket és kihívásokat tapasztaltatok. A kapcsolódás könnyebben mehet ezekben a kapcsolatokban, és a roma identitás mindennapi megélése is természetes lehet. Mi, romák, nagyon sokfélék vagyunk. Én szerencsés vagyok, mert olyan családból és közösségből származom, ahol a roma kultúra, zene, tánc és szokások a mindennapok részei voltak. Ám annak, aki nem így nőtt fel, és a családja már generációk óta nem tapasztalta, nem élte meg a saját kulturális értékeit, neki ezeket újra kell tanulnia és alkalmazkodnia kell, vagy nem lesz sikeres a kapcsolat. Ebből is látszik, hogy nem olyan egyszerű kérdés, hogy roma nő vagy nem roma nő legyen a feleségem. Ez a kérdés szerintem messzebbre visz, mint gondolnánk. Könnyen eljutunk odáig, hogy arról beszélünk, kinek mit jelent a cigány származása.

Sokan nem tudnak válaszolni arra kérdésre, hogy mitől vagyok roma. Nézzük csak meg, ha például arra a kérdésre kell válaszolnunk, „mitől vagyok magyar”, akkor soroljuk, hogy a nyelvünk, a közös történelmünk, a népzenei kultúránk vagy a Feszty-körkép meglátogatása miatt. Ha a roma identitást nézzük, akkor egyre kevesebben beszélnek a nyelvet, nem ismerik a nép történetét, a kultúráját, és nagyon kevés olyan dolgot tudnak felsorolni, ami pozitív, amire büszkének lehet lenni, mert ezeket nem ismerik, és nem élhették meg ezeket az értékeket soha. Ha le akarjuk egyszerűsíteni, akkor azt mondhatjuk, hogy a legtöbb ember csak azért roma, mert azt

mondják róla a többségi társadalom tagjai. Ők azt látják, hogy a rasszjegyei azonosak a roma közösségben tapasztaltakkal, a szülei rasszjegyei is hasonlóak, a szociális helyzetük is rosszabb az átlagosnál, tehát a roma közösséghez tartoznak. Ez stigmatizáció is, mert a többségi társadalom észlelése és döntése nem értéksemleges az esetek többségében. A roma létehez az emberek különböző tulajdonságokat és viselkedési mintákat társítanak. Az jó kérdés, hogy a roma közösség tagjának ez mit jelent. Ha nincs megélt pozitív mintákon alapuló identitástudta, akkor csak a többségi társadalom véleménye és megítélése marad, ami nem pozitív érzés és identitás. A barátaimmal erről sokat beszélgetünk. A barátaim nagy része a kultúra vagy a tudomány képviselője. Ha leülünk beszélgetni, akkor a zene, a festészet, a képzőművészet is szóba kerül, akkor is, ha a tudományos élet területén dolgozó emberekről van szó.

Sok dolgunk van még, hogy a fiatalok inkább pozitív identitással rendelkezzenek.

Köszönöm a beszélgetést!

Én köszönöm.

Az interjút Papinót Ferenc készítette.

KINCS

| KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
| ÉS A CSALÁDOKÉRT

www.koppmariaintezet.hu